

מחשבות על הציור החדש

פאול קליי

בשעה שהאמן חוגר כל מאמציו לערוך את כל האלמנטים הצורתיים, בטהרה ובהגיון, באופן שכל אחד יהיה נכון במקומו ושום אחד לא יתנגש בחברו, הגה ההדיוט, המסתכל מאחורי גבו, מבטא את המלים המשמידות: „אבל אין זה דומה כלל לדוד“, האמן, אם ידע לעצור ברוחה, יאמר לעצמו: „יקחהו אופל את הדוד! עלי להמשיך בבנין שלי... לבנה זו כבדה קצת יותר מדי ולדעתי היא נותנת יתרון־משקל לצד שמאל; עלי להוסיף תשובת־משקל הגונה מימין כדי להשיב את האיזון“.

הריהו מוסיף מצד זה ומצד אחר עד שלבסוף המאזנים נראות לו מעוינות.

ברצוני לבחון את ממדי האובייקט באור חדש ולנסות בהסבר, כיצד מגיע האמן לעתים קרובות לידי מה שנראה כ„סירוס“ של צורות טבעיות.

ראשית, אין הוא מייחס לצורה הטבעית חשיבות חיונית כל כך, כמבקרים ריאליסטיים רבים, משום שבעיניו צורות סופיות אלו אינן החומר האמיתי של תהליך היצירה הטבעית. לפי שהוא מחשיב את הכוחות הצרים יותר ממה שהוא מחשיב את הצורות הסופיות גופן.

הריהו, אולי בלא כוונה, פילוסוף, ואם אין הוא רואה, עם האופטימיסטים, את העולם הזה כטוב שבכל העולמות האפשריים, ואף אין הוא חושב אותו לרע כל כך שאינו כשר לשמש אב־דוגמה, הנה הוא אומר בכל זאת:

„בצורתו הנוכחית אין זה העולם היחידי שבגדר האפשר“.

הנה כי כן הוא סוקר בעין חודרת את הצורות המוגמרות אשר הטבע נותן לפניו.

ככל שהעמיק לראות, כן ירחיב מבטו ביתר כוונות מן ההוזה אל העבר, כן יתרשם רושם עמוק יותר מן הצלם האחד והעיקרי של הבריאה גופה, בחינת מעשה בראשית, משיתרשם מצלמו של הטבע, מן המוצר המוגמר.

ואז ירשה לעצמו את המחשבה שתהליך הבריאה ספק אם הגיע לידי גמר־מעשה והרי הוא רואה את מעשה בריאת העולם שהוא משתרע מן העבר אל העתיד, פרשת־יצירה נצחית!

הוא מרחיק לכת מזה!

הוא אומר לעצמו, כשדעתו נתונה לחיים אשר סביבו: העולם הזה היו לו בנמן מן הזמנים פנים אחרות, ולעתיד לבוא יהיו לו שוב פנים אחרות.

ואז, בהמריאו אל שאין ל־סוף, הוא חושב: קרוב לשער שעל פני כוכבים אחרים הגיעה הבריאה לידי תוצאה אחרת לגמרי.

כושר־תנועה זה של המחשבה בנוגע לתהליך הבריאה הטבעית הוא הכשרה טובה למלאכת־יצירה.

יש בו כדי להניע את האמן מיסודו, והואיל והאמן עצמו בר־תנועה, חזקה עליו שיקיים את חופש ההתפתחות של שיטותיו היציריות.

הואיל וכך, יש לסלוח לאמן אם הוא רואה את המצב הקיים של מראה-פני-הדברים בעולמו המיוחד שלו כאילו נקבע קביעת-אקראי בזמן ובמקום. וכבלתי מתאים כלל בהשוואה לחזונו החדרת ועומק הרגשתו העזה.

זהאין זו אמת שאפילו צעד קטן זה של הצצה במיקרוסקופ מגלה לפנינו דמויות שהיו נראות לנו דמיוניות, ואף דמיוניות יתר-על-המידה, אילו ראינו אותן אישהו באקראי, והיינו חסרים את תחושה להבינן?

ואולם הריאליסט שלכם, אם ייתקל באילוסטראציה מעין זו בנורנאל סנסציוני, יקרא בכעס רב: „הלזה ייקרא טבע? אני אקרא לזה ציור גרוע“.

העוסק איפוא האמן במיקרוסקופיה? בהיסטוריה? בפאליאונטולוגיה?

רק למטרות השוואה, רק לשם שימוש כושר-התנועה של שכלו, ולא כדי לבדוק בדיקה מדעית את האמת של הטבע.

רק בבחינת החופש.

בבחינת חופש, שאינו מוליך אל אסטדיות קבועות של התפתחות, המייצגות בדיוק מה שהיה הטבע, או מה שיהיה, או מה שיוכל להיות על כוכב אחר (כאשר אולי יוכח באחד הימים).

אך בבחינת חופש שאינו אלא תובע זכויותיו, הזכות להתפתח, כהתפתח הטבע הגדול עצמו.

מטיפוס לאברטיפוס.

נקלה הוא האמן שאינו הולך דרכו עד סופה.

אך נבחרים הם האמנים החדירים אל מחוז-מסתרים זה אשר שם הכוח הבראשיתי מפרנס את כל ההשתלשלות.

שם באשר בית-היצור של כל רחבי הזמן והמקום — בין אם תקרא לו המוח או הלב של יצירה — מפעיל את כל הפעולות; מי אמן אשר לא יאוח לו מקום זה לשבתו?

ברחם התולדה, במקור הבריאה, במקום שם שמור מסתחיהסתרים לכל, אך לא הכל רשאים להכנס. כל אחד ילך באשר ינחנו דוסק לבו הוא. כך, בשעתם, האימפרסיוניסטים — היסוכנו מתמול — זכאים היו מלוא זכות לגור בתוך סכך-השיח האפל שמתחת לחזות יום-יום.

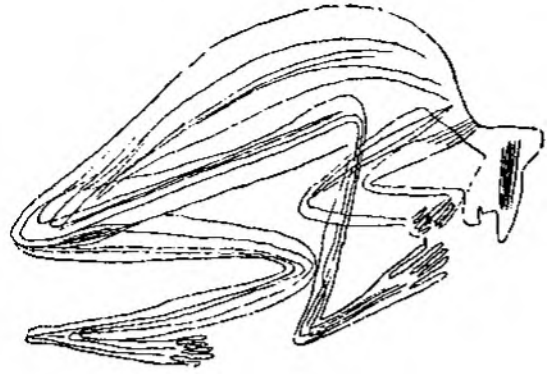
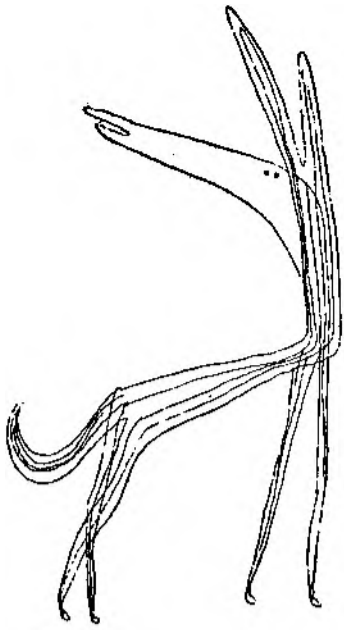
אך לבנו ההולם מרדיפנורומורידנו, מורידנו עמוק אל מקרה-הכל.

דבר הנובע ממקור זה, אם ייקרא חלום, רעיון או דמיון — יש לנהוג בו כובד-ראש רק אם יזדווג לאמצעים היציריים הנכונים ליצירת מעשה-אמנות.

או אז נעשים אותם הדברים המוזרים לממשות — ממשות של אמנות המסייעת לרומם את החיים מעל לבינוניותם.

כי לא זו בלבד שהם מוסיפים, במידת מה, יתר רוח למראה-עינינו, אלא הם עושים חזונות-סתרים לדברים שבמראה-עינינו.

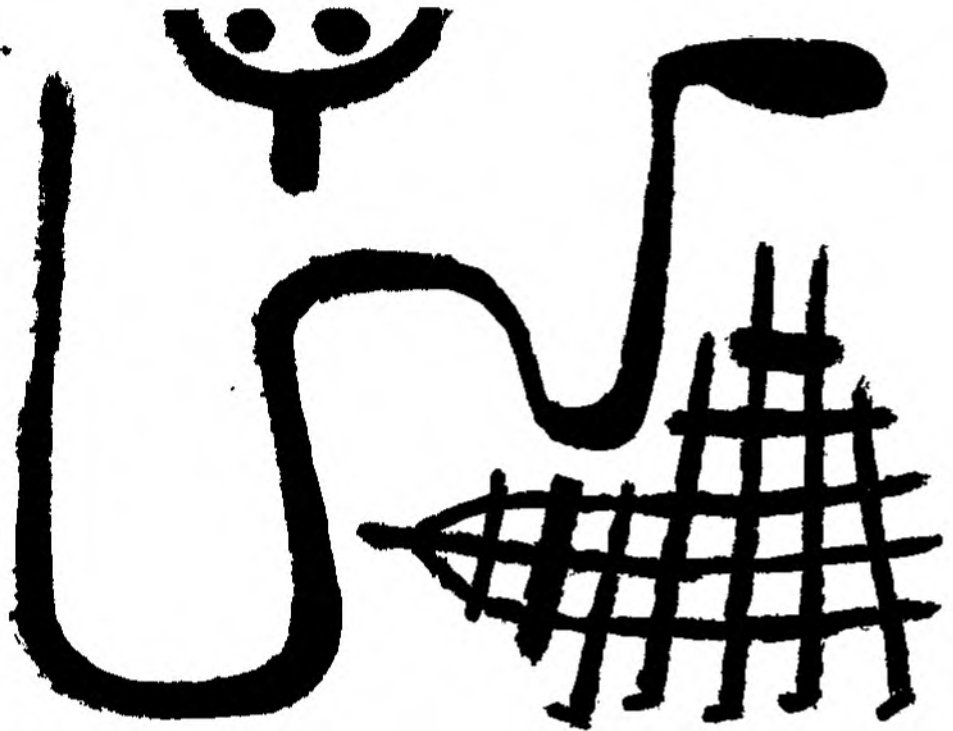
אמרתי „באמצעים היציריים הנכונים“, כי בשלב זה נוסלת ההחלטה, אם תמונות או דברים אחרים עתידים להיולד, בשלב זה גם יוחלט על סוגן של התמונות.

Klee

אשמת מי היא? 1928

Klee

אלת'הנחש ואוי'בה, 1940

חטיבת-עצים, 1930

אבטופורטרט, 1911

זמנים לא־שלוים אלה הביאו אנדרלמוסיה ומבוכה (או שכך נראה לנו, אם אין אנו קרובים יותר מדי לשפוט).

אך בין האמנים, אפילו בין הצעירים שבהם, יש תביעה אחת המתפשטת והולכת: התביעה לתרבות האמצעים היציריים האלה, לטיפוחם הטהור, לשימושם הטהור.

האגדה על הילדותיות שבציור שלי מקורה מן הסתם באותם חיבורים קויים שלי שבהם ניסיתי לצרף דמות מוחשית, נאמר אדם, עם הייצוג הטהור של האלמנט הקוי.

אילו הפצתי לתת אדם „כמו שהוא“, הייתי צריך להשתמש בערב־רב מתמיה כזה של קויים, שאותו ייצוג אלמנטרי טהור לא היה בא בחשבון. התוצאה היתה ששטוש מעבר להיכר.

ומכל מקום, אין אני רוצה לייצג אדם כמו שהוא, אלא רק כמו שהוא עלול להיות.

וכך היה בכוחי להגיע לידי מציגה מוצלחת של השקפת־עולמי עם מלאכת־האמן הטהורה.

וכן הוא בכל שדה השימוש באמצעים צורתיים: בכל דבר, אפילו בצבעים, יש להימנע מכל זכר לשטוש.

זהו איפוא הדבר הנקרא מת־צבע כוזב באמנות המודרנית.

כראותכם מדוגמה זו של „ילדותיות“ אני עוסק בעבודתי בתהליכים החלקיים של האמנות. הריני גם רשם.

נסיתי ברישום טהור, נסיתי לצייר בערכי גוון טהורים. בצבע, נסיתי בכל השיטות החלקיות שהגעתי אליהן מתוך חוש הכיוון שלי בתוך מעגל הצבעים. בסופו של דבר, עיבודתי שיטות ציור בערכי גוון צבעוניים, בצבעי־השלם, בשלל־צבע ושיטות של ציור־צבע־כולל.

וכל זה מתוך חיבור תמיד עם הממדים התת־מודעים של התמונה.

ואחר כך ניסיתי בכל הסינתיות האפשריות של שתי השיטות, צירפתי, וחזרתי וצירפתי, אך תמיד מתוך שמירת תרבות האלמנט הטהור.

לפעמים אני הולם על יצירה נרחבה וגדולה באמת, חובקת את כל שטחי האלמנט, האובייקט, הפשר והסגנון.

דבר זה, תוששני, ישאר הלום, אך דבר טוב הוא אפילו עכשיו לתת את הדעת על אפשרות זו כפעם בפעם.

שום דבר אין לדחוק את קצו. הוא צריך לצמוח, לצמח מאליו, ואם אמנם תגיע פעם השעה לאותה עבודה — מה טוב!

עלינו להוסיף ולחפשה!

מצאנו חלקים, אך לא הכל!

חסרים אנו את הכוח האחרון, כי:

העם אינו אתנו.

אך אנו מהפשים עם. התחלנו שם ב„באותה־אוז“. התחלנו בקיבוץ שכל אחד מאתנו נתן לו את אשר היה לו.

יותר מזה אין אנו יכולים לעשות.